

Дискусија и заклучоци од регионалната тркалезната маса:

“Македонско-грчките економски односи како главен столб за перспективна соседска соработка во иднина”

Центар за економски анализи - ЦЕА

Настанот е финансиски поддржан од:
Институт отворено општество фонд за Тинк тенкови

Март 2011

1. Развојот на економските односи помеѓу Грција и Македонија

Македонија и Грција имале развиени трговски односи уште пред колапсот на Југославија, дури и постоеле клириншки спогодби помеѓу двете земји за реализација на трговијата. Во случај кога Грција ги извезувала своите производи во Хрватска, Србија или Словенија, производите најпрво морало да дојдат во Македонија. Трговските релации силно се развивале уште од раните 90-ти години од 20 век. Од стекнувањето на независноста на Македонија, меѓусоседската трговијата се развиваше до 1994 година кога Грција воведо ембарго кон Македонија, што ја доведе трговијата помеѓу двете земји до апсолутна нула. Или може да се рече дека тоа е состојбата што официјалните статистики ја покажувале. Но, во истиот период имаше експанзија на грчкиот извоз во Бугарија, и експанзија на бугарскиот извоз во Македонија, што индиректно индицира дека Бугарија била користена како “бај-пас” за грчките производи да се најдат на македонскиот пазар.

После тоа, двете земји ја потпишуваат “Времената спогодба”, која што ги реши сите проблеми, освен едниот. Потпишувањето на оваа спогодба сигнализирало дека односите помеѓу двете земји повторно се нормализираат. Во периодот кога беше потпишана оваа Спогодба, Грција учествуваше со 4% во македонскиот увоз, достигнувајќи околу 10 % во 2001 година, кога и се рангира како еден од најголемите трговски партнери на Македонија. За грчкиот извоз, Македонија беше поважна од Канада, односно извозот кон Македонија и Албанија беше позначаен од извозот во САД. Од анализите може да се заклучи дека трговијата е двострана, што доста изненадува особено ако се разгледа структурата на тргуваните производи помеѓу земјите. На пример, еден од производите што Грција ги увезуваше од Македонија се риби, што е многу смешно имајќи го во предвид фактот дека Македонија нема излез на море и езерата се премногу мали за да ја објаснат трговијата. Со детална анализа се покажало дека во оваа категорија се вклучени и полжавите. Односно грчки компании кои што работеле на територијата на Македонија го ангажирале населението да собира полжави, при што полжавите со одличен квалитет се извезувале во Грција, а тие со послаб квалитет во Албанија, каде што им се подобрувал квалитетот и повторно се извезувале во Грција. Од Грција, замрзнати и спаковани полжавите биле извезувани во Франција. Ова претставува интра-индустриска трговија и овој вид на трговија е многу позначаен во текстилниот сектор.

Најзастапени производи во грчкиот извоз кон Македонија се нафтата и нафтените деривати, и прехранбени производи. Во почетокот на транзицискиот период, приходот на македонските граѓани беше многу низок, поради што македонскиот пазар за грчките компании не беше многу интересен. Од друга страна пак, Грција увезуваше сировини и производи од тешката индустрија, поради тоа што Грција не поседува индустриски капацитет за тешката индустрија.

Во средината на 90-тите години од минатиот век Грција претставуваше еден од најважните извори на странски директни инвестиции во Македонија. При тоа мора да се напомене дека обемот на инвестиции во Македонија е многу мал, при што, и

единствен проект/инвестиција може да ја доведе една земја како најголем инвеститор во Македонија, како што беше случајот кога со продажбата на “Македонски телекомуникации” кога Унгарија прерасна во најголем инвеститор во Македонија. Исто така има и други смешни ситуации, кога како најголеми инвеститори во Македонија се појавуваат Лихтенштајн, Кипар каде што најчесто е случај за компании кои застапуваат интереси на грчки компании. Друг тренд што беше забележан во почетокот на овој век е растот на трговијата со услуги помеѓу двете земји, најчесто туризам и образовни услуги. Многу важен аспект за текот на СДИ од Грција кон Македонија претставува тоа што најчести инвеститори се компании во државна или полу-државна сопственост, како што се ОТЕ и NBG (Национална Банка на Грција). Следејќи ги примерот на државните компании и успешните резултати, и приватните фирми започнаа да инвестираат во многу сектори во Македонија, како што се тутунската индустрија, мермерот, консултанство итн. Во најголем случај претставуваат така наречени “Brown Field” инвестиции, каде што грчките компании купуваат веќе постоечки бизниси или пак портфолио инвестиции (купување на немнозински пакет на акции). “Green Field” инвестициите најчесто биле во меѓуграничните области и тоа во текстилниот сектор.

Од претходното може да се заклучи дека економските односи од средината на 90-тите години од минатиот век до првата декада од 21 век помеѓу двете земји процветуваат. Овој развој на трговијата и инвестициите помеѓу двете земји, политичките елити во двете држави го толкуваат како преголема зависност, губење на сувереноста и сл. Поради тоа, во многу случаи политичарите се однесуваат многу чудно и смешно. Понекогаш се манипулација со статистиките, двете земји прикажуваат суфицит во меѓусебната размена. Едно од официјаните објаснувања за овие разлики е тоа што Македонија го мери извозот во САД Долари а Грција во Евра. Објаснувањето се разбира не е точно, затоа што може броевите да се сменат но не и знакот (односно дали има дефицит или суфицит). Освен во трговијата, манипулации со статистиките имало и во странските директни инвестиции, каде што се применувале различни методологии со цел да се “штимаат” бројките. Покрај тоа министри од Македонија имаат изјавено дека не сакаат Грција да биде најголем инвеститор во Македонија.

Покрај трговската размена и инвестициите, постои и силен миграциски процес меѓу Македонија и Грција, и единствено мигрантите претставуваат жртви во економските односи помеѓу двете земји. Според економската теорија, миграцијата и СДИ можат да бидат комплементарни или пак супститути. Во случајот на емигрантите од Албанија во Грција тие работат како комплементарни. Постојат грчки СДИ во Албанија и албанци што работат во Грција. Во случајот со Македонија, СДИ делуваат како супститут на миграцијата, односно работата ја носат кај работниците. Но мора да се има во предвид дека миграцијата од Македонија е многу мала кон сите земји, не само кон Грција. Во 2004 година, Македонија и Грција беа подготвени да потпишат спогодба за 20.000 работници да можат секоја година да работат во Грција за собирање на овошките. Но денот кога требаше да се потпише спогодбата е истиот датум кога Претседателот на САД, Џорџ Буш ја призна Македонија под уставното име, при што Спогодбата беше заборавена.

Од досега наведеното може да се заклучи дека економијата може да ги ублажи разликите помеѓу двете земји и да го подготви теренот за пронаоѓање на заемно прифатливо решение. Но кога политичарите го дознаа обемот на економска соработка помеѓу двете земји започнаа да го злоупотребуваат, да ги манипулираат бројките и да се користи како оружје против развојот на економската соработка. Во овие услови најдобро нешто што може да се случи за економската соработка помеѓу двете земји е политичарите да престанат да се мешаат, да престанат да ја користат како оружје. Според еден турски дипломат, кој што се занимавал со разликите помеѓу Грција и Турција, за пронаоѓање на решението потребни се два трговци, по еден од секоја страна. Се додека не се појават тие трговци, потребно е да ги остават економските односи да се развиваат затоа што секое политичко мешање го нарушува тој прогрес. Ако проблемот/спорот е само политички, потребно е да се има во предвид предлогот на политикологот Бернард Расел. Тој вели, “во политичкиот спор не е важно кој е во право, а кој не, единствено е важно што ви преостанува”. При тоа многу е важно да не се мешаат економските релации во политичкиот спор. Тоа ќе ја подобри економската соработка и ќе допринесе за полесно решавање на политичкиот спор.

2. Влијанието на кризата во Грција врз македонската економија

Македонија претставува мала и отворена земја чија стабилност директно е зависна од случувањата кај трговските партнери. Како што се развиваше кризата во Грција, многу беше важно да се направи анализа на ефектите врз македонската економија, поради тоа што Грција претставува еден од најголемите инвеститори и трговски партнери на Македонија. Предвидувањата се правени врз основа на странската ефективната побарувачка на Македонија од 1999 до 2015 година, каде што е користен БДП по константи цени, објавени од страна на ММФ во април 2010 година. Од податоците може да се види дека постои огромна зависност помеѓу странската ефективна побарувачка и БДП на Македонија. За појаснување, странската ефективна побарувачка претставува пондериран збир од БДП на нашите најголеми трговски партнери (Грција, Германија, Италија, Србија, Шпанија и Белгија). Со цел да се види поврзаноста со случувањето на Грција ја споредивме ефективната побарувачка на Грција и БДП по константи цени на Македонија, каде што се гледа големо поклопување во економските циклуси на Македонија и ефективната потрошувачка на Грција. Во периодот до пред кризата во Грција, странската ефективна побарувачка е поголема со Грција, но после кризата кај нашиот јужен сосед, во 2010, 2011 и 2012 година се предвидува дека странската ефективна побарувачка ќе биде поголема без Грција. Ова покажува дека негативните ефекти од грчката фискална криза ќе имаат негативни ефекти и врз македонската економија.

Со цел да се предвиде големината на ефектите направени се две сценарија, кои се малку песимистички. Првото сценарио е изградено врз база на проекциите од ММФ за намалување на грчкиот БДП од 3%. Односно, секоја година во периодот од

2010 до 2014 година се намалува БДП на Грција од 3%, при доходовна еластичност¹ од 1,5%. Доколку се продлабочи кризата во Грција, во апсолутни вредности тоа би изнесувало пад на македонскиот извоз од 20 милиони САД долари во 2010, во 2012 година 74,36 милиони САД долари и во 2014 година дури 152 милиони САД долари. Второто сценарио е уште повеќе песимистичко, и се предвидува намалување од 5% на БДП во Грција во истиот период од 2010 до 2014 година, при иста доходовна еластичност. Според тоа во 2010 година се забележува пад од 30 милиони САД долари, 67 милиони САД долари пад во 2012 година и 226 милиони САД долари во 2014 година. Во релативни износи во првото, помалку песимистичко сценарио, падот на македонскиот извоз би бил 5% во 2010 година, 18% во 2012 година и дури 37% би се намалил извозот во Грција во 2014 година. Според второто, повеќе песимистичко сценарио, падот на извозот во Грција би бил 7,4% во 2010 година, околу 30% пад на извозот во 2012 година и огромни 50% пад на извозот во Грција во 2014 година доколку кризата во Грција продолжи да се продлабочува.

Вкупниот македонски извоз, според помалку песимистичкото сценарио, во 2011 година би имал пад од околу 1,52%, до 5% намалување на македонскиот извоз во 2014 година. Според попесимистичкото сценарио во 2012 година вкупниот извоз би имал пад од 3,76%, односно 7,6% во 2014 година. Ова не е многу страшен пад, но сигурно не е и за занемарување. Ова проекција се базира врз раст на побарувачката на македонски производи кај останатите трговски партнери.

Падот на извозот во Грција не претставува закана за макроекономската стабилност, бидејќи за одржување на фиксниот девизен курс Народна Банка на Р. Македонија поседува околу 1,6 милијарди САД долари девизни резерви што претставува покриеност на увозот за 5 месеци. Но за секторите кои што извезуваат во Грција, ударот е страшен.

Грчката криза ќе има негативно влијание и врз грчките инвестиции во Македонија. Од 12,7 милиони евра во 1997 година до 450 милиони евра во 2008 година. Грција е најголем инвеститор во Македонија со учество од 17% во вкупните инвестиции, со 16% на второ место е Холандија со 15% Унгарија и тн. Анализајќи ја структурата на СДИ од 2003 до 2009 година, најголем дел завзема реинвестираната добивка, а отсутнуваат портфолио инвестиции купување на акции на компании. За време на кризата, во 2009 година, акционерскиот капитал има учество помало од 1% во вкупните инвестиции, што е помало од 1 милион евра. Од друга страна има повелкување од 76 милиони евра на остварената добивка. Според претходното може да се очекува незначителен прилив на акционерски капитал од Грција, што е резултат на неизвесноста во Грција. Драстично ќе се намали реинвестираната добивка и во исто време ќе се зголеми исплатата на дивиденди. Исто така ќе се зголеми меѓукомпаниското задолжување за сметка на изнесување на капитал од Македонија во Грција. Не се очекува повлекување на инвестициите од Македонија, поради тоа што

¹ Еластичноста од 1,5% претставува зголемување на македонскиот од 1,5% при пораз на грчкиот БДП од 1%.

голем дел од компаниите имаат монополска, дуополска или олигополска положба на пазарот и остварваат високи профити. Не постои ризик кај грчките банки во Македонија (Стопанска Банка и Алфа банка) поради тоа што Македонија е најмала грчка инвестиција во банкарскиот сектор, но по профитабилност е трета после Турција и Бугарија.

Најголемо внимание и опасност од економската криза во Грција имаат странските директни инвестиции. Во услови на криза, инвеститорите инстинктивно реагираат кон напуштање на ризичните инвестиции. Негативни ефекти во Македонија претставува извлекувањето на профитите од страна на грчките матични компании. Со сигурност може да се каже дека грчките инвеститори нема да ги напуштат профитабилните инвестиции, но и во овој случај, како и секаде во светот, се намалуваат портфолио инвестициите. Но, поради неразвиеноста на финансискиот пазар во Македонија и немањето на портфолио инвестиции, нема голема опасност од појава на негативни појави. Како заклучок, единствена опасност од грчката финансиска криза во сферата на инвестициите во Македонија е стагнацијата на СДИ во форма на “Green and Brown Field” инвестиции. Односно претприемачите од двете страни на границата ќе се обидат да ги задржат деловните активности и поради моменталните случувања во Грција реално може да се очекува да пренесување на многу активности во Македонија.

3. Македонскиот извоз и грчката криза

Грција претставува трет најголем пазар за македонските производи. Македонскиот извоз е доста концентриран, односно петте најизвезувани производи од Македонија учествуваат со околу 55% во вкупниот извоз кон Грција. Најголемо учество во структурата на македонскиот извоз имаат текстилот и железото и челикот, при што најголем пазар за овие производи претставува Грција. Ова ја потврдува огромната важност на состојбите и случувањата во Грција за македонската економија.

Со цел да се отстранат разликите во статистиките од двете земји, при анализата на реалните состојби во трговската размена помеѓу двете земји, користени се податоци од Меѓународниот трговски центар од Женева. Може да се заклучи дека Македонија во периодот помеѓу 2001-2008 година, бележи огромен раст на извозот кон Грција, од 80 милиони САД долари на 530 милиони САД долари, при што покриеноста на извозот со увозот расте од околу 18 % на 80 %. Според овие податоци Македонија има дефицит, кој што е драстично намален. Во истиот период и Грција исто така има раст на извозот, но со помали стапки во споредба со растот на македонскиот извоз.

- Најизвезуван производ од Македонија во Грција претставува железото и челикот, а воедно Грција претставува најголем пазар за овој производ. Во периодот од 2001 до 2007 година извозот на овој производ се зголемил за огромни 620 %.

- Втор најизвезуван производ, од Македонија во Грција, е текстилот, по принципот на “лон-производство”. Македонија нема финален производ кој што може да го пласира на грчкиот пазар, односно се користи само евтината македонска работна сила. За периодот од 2001 до 2007 година растот на извозот на текстил изнесува 190 % , а на грчкиот пазар се пласира околу 66 % од вкупниот извоз.
- Следен производ е тутунот каде забележан е раст од околу 1600 % за периодот од 2001 до 2007 година. Овде многу е важно да се има предвид дека овој извоз е резултат на грчката сопственост на најголемите компании во овие сектори.
- Огромен пораст во извозот имаат производите од метал и челик за околу 400 % за истиот период.
- Како резултат на грчката “Brown field” инвестиција во Мермерниот Комбинат – Прилеп, мермерот претставува петти по ред најизвезуван производ на грчкиот пазар, со раст од 127 % во периодот од 2001 до 2007 година.

Покрај најголемите македонски извозни сектори, истражувани беа и ефектите врз меѓу-граничната трговија во Македонија. Истражувањето се реализира во мај и јуни 2010 година во Битола, како најголем град во пограничниот дел со Грција. Истражувањето покажа дека негативни ефекти има и во меѓу-граничната трговија. Единствен позитивен ефект е забележан кај бензиските пумпи, поради големата разлика на цените кај горивата во Грција и Македонија. Кај рестораните и кафулињата не се забележани негативни ефекти од кризата. Меѓутоа, намалување на продажбата е забележано кај продавниците, бутиците, зелените пазари и сл. За време на реализацијата на истражувањето, како резултат на економската криза во Грција бројот на грчки купувачи е драстично намален.

За време на кризата, грчкиот увоз има значителен пад, но овој пад во увозот е предизвикан, речиси ексклузивно, од падот само на два производи: автомобили и нафта. Кај другите производи може да има стагнација при увозот, но не и значаен пад. Поради тоа, македонскиот извоз не е многу загрозен. Конкретно, за македонскиот текстил не постои опасност од пад на извозот кон Грција поради тоа што од Грција се извезува во други држави, и од состојбите во нив зависи побарувачката за таа група на производи. Кога станува збор за металургијата потребно е да се анализира дали станува збор за финален потрошувач или интермедијарен. Во грчкиот градежен сектор постои стагнација, што пак може да доведе до стагнација на извозот на мермер и други градежни материјали, но се прогнозира опоравување за краток рок. Пазарот за тутунот е доста проблематичен и постои тренд на намалување на побарувачката, но не драстично намалување. Како заклучок можеме да кажеме дека македонскиот извоз не е многу загрозен, но сепак треба претпазливо да се следат состојбите.

За македонската економија, грчката криза не претставува голем проблем, туку како поголем проблем треба да се третира диверзификацијата на извозот. Историски гледано, Македонија извезува 80% од својот извоз кај петте најголеми трговски партнери. Ова претставува голем ризик поради тоа што доколку една или две земји се соочуваат со одредени проблеми, автоматски и Македонија има проблем. Според тоа креаторите на политиките потребно е да се насочат кон ефективни и ефикасни политики и програми за диверзификација на македонскиот извоз.

4. Заеднички развој на културниот туризам во Македонија и Грција

Културниот туризам, во светски рамки, зазема многу значаен дел вкупниот туризам и постојано се зголемува. Во македонскиот регион постои голем потенцијал за развивање на овој вид на туризам. Проектот за воените гробишта од Првата Светска Војна во Калиполис, Турција и Паркот во Нова Горица, Словенија е пример за ефективен и успешен развој на културниот туризам. По овој пример, одделот за Балкански студии/Универзитетот на Западна Македонија, Музејот на македонската борба во Солун, Центарот за културна деконтаминација- Битола и Младинскиот Форум – Битола имаат поднесено апликација во последниот повик на Interreg за Грција и Македонија “Промовирање на културно историското наследство во меѓурегионални области” за статусот на воените гробишта од Првата Светска Војна во Македонскиот регион, во Балканот, како примерок од заедничко културното наследство во регионот. Целта на проектот е да го развива културниот туризам во Македонија и Грција, таргетирајќи туристи од западните земји над 55 годишна возраст.

Решавањето на проблемот со името помеѓу Македонија и Грција, нема да донесе некои дополнителни бенефити за зголемување на веќе постоечката економска соработка. Зголемувањето на економската соработка е можно преку развивање и истражување на потенцијалите на нови сектори, како што е претходниот пример за развој на културниот туризам во двете земји. Друг начин за зголемување на економската соработка е приклучување на Македонија во Европската Унија, каде што Грција одамна е член. Веќе се искористени сите можности за економска соработка помеѓу земја членка на ЕУ и земја што не е членка.

5. Заклучни согледувања

Од појавата на светската и грчката економска криза македонскиот извоз од 2008 година се намалува односно од суфицит од 12 милиони евра во 2008 година што Македонија го има во размената со Грција, до дефицит од 150 милиони евра во 2010 година. Анализирајќи ги грчките инвиститиции во Македонија од 1997 до сега, се забележува нагорен тренд, достигнувајќи максимум во 2008 година од 450 милиони евра инвестиции во Македонија, а во 2009 година веќе се намалуваат поради кризата. Но, позитивен ефект од кризата е зголемувањето на меѓуграничната трговија и приватните трансфери (каде што 20-25% претставуваат меѓугранична трговија за

стоматолошки услуги, коцкање, горива и сл.). Односно за време на кризата во Грција се зголеми меѓуграничната трговија, а се намалија инвестициите.

Намалувањето на кредитниот рејтинг на Грција од страна на агенцијата Moody's, негативно се одрази врз кредитниот рејтинг на грчките банки. Ова ја прави состојбата со банкарскиот сектор многу кривка во Грција. При тоа мора да се има во предвид дека во Грција кризата е фискална, проблем има Буџетот, но не и Банките како што е случајот со Ирска. Исто така заемот од ММФ и ЕУ ја заврши својата задача, односно им помогна на германските банки кои што имаа купено грчки ризични обврзници да се стабилизираат. Исто така, грчките банки немаат купено државни обврзници, туку тоа го имаат направено фондовите за социјална сигурност. Ова претставува проблем за системот за социјална сигурност, особено ако се донесе одлука да се намалат каматите на грчките обврзници. Кредитната изложеност на грчките банки не е голема, односно имаат доволно покритие за дадените кредити. Спојувањето на Националната Банка на Грција и Алфа банка, нема да има големо негативно влијание врз нивните субсидијари во Македонија, поради тоа што тие работат доста профитабилно. Исто така спојувањето на двете банки е отежнато од човечкиот фактор, односно од намалувањето на работните места како резултат на спојувањето. Но мора да се има во предвид дека Националната Банка на Грција е во мнозинска државна сопственост, а Алфа банка е во приватна сопственост, при што не е јасно дали ќе се национализира Алфа банка или пак ќе се приватизира Националната Банка на Грција.

Природата на трговијата помеѓу Македонија и Грција се менува. Наместо да се извезуваат македонските производи во Грција, грците ги купуваат во Битола. Ова во статистиката не се евидентира како извоз. Овие лица единствено се евидентираат како туристи, кои што ги разменуваат еврата за денари и не се води евиденција каде истите ги трошат. Според тоа, одреден дел од македонскиот извоз само го има променето начинот на кој истиот стигнува во Грција. Од друга страна пак, има многу македонци што одат на шопинг во Солун, што исто така не се евидентира во грчката статистика.

Македонија и Грција имаат многу голема економска соработка, но и во двете земји јавноста не е доволно запознаена и информирана. Многу поголемо внимание се посветува на политичките прашања отколку на економската соработка. Грција е една од најголемите инвестициски и трговски партнери на Македонија, но во Грција Македонија воопшто не е застапена. Клучен проблем за тоа е што Македонија не член на ЕУ и не можат македонските претприемачи да ги искористат можностите што ги користат бугарските претприемачи, и Грција не е членка на ЦЕФТА што значи дека пазарот не е либерализиран.

Македонија не ја издаде третата евро-обврзница поради тоа што не можеше да постигне добра пазарна цена поради случувањата во Грција, односно инвеститорите оценија зголемен ризикот за инвестирање иако во Македонија имаше стабилна макроекономска состојба.